

**ПРИМІРНИКИ ВИДАНЬ ТВОРІВ ЛАЗАРЯ БАРАНОВИЧА
ЛАТИНСЬКИМ ШРИФТОМ
У ФОНДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

У статті розглядаються 44 примірники семи видань польськомовних творів Лазаря Барановича з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Наводяться бібліографічні описи видань з повною назвою кожного твору, сигнатурами, фінгерпринтом, бібліографією. Аналізується художнє оформлення, особливості пагінації видань, дефектність, оправи та провенієнції примірників.

Ключові слова: українські стародруки латинським шрифтом, полемічна література, Лазар Баранович, українська поезія, художнє оформлення видання, оправа, провенієнції.

Одним із найвпливовіших українських церковних і державних діячів другої половини XVII ст. й одночасно одним із найяскравіших представників української літератури доби бароко є письменник-полеміст, богослов, проповідник, поет, меценат, ректор Києво-Могилянської академії, Чернігівський і Новгород-Сіверський архієпископ, місцеблуститель київської митрополичої кафедри Лазар Баранович (бл. 1620–1693). Він був одним із найвизначніших членів киево-чернігівського гуртка вчених і письменників, до якого також належали Інокентій Гізель, Іоаникій Галатовський, Антоній Радивиловський, Теодосій Софонович, Варлаам Ясинський, Дмитрій Туптало, Іоанн Максимович, Інокентій Щирський, Леонтій Тарасевич та ін. Лазар Баранович упорядкував у Чернігові Єлеський Успенський і Троїцько-Іллінський, у Новгороді-Сіверському Спасо-Преображенський, у Батурині Крупицький Миколаївський монастирі. Реставрував своїм коштом Новгород-Сіверську Спаську церкву, Чернігівський Борисоглібський собор. Велику увагу приділяв освіті. Для друку богослужбових книг, а також власних творів заснував і власним коштом утримував друкарню, яка діяла з 1674 р. в Новгороді-Сіверському, з 1679 р. – в Чернігові.

Творчий доробок Лазаря Барановича розглядається у збірних працях з історії української літератури, літератури доби бароко, антологіях,

відповідних підручниках і посібниках; мовні, літературознавчі, богословські, суспільствознавчі, культурологічні аспекти його творчості, історико-книгознавчі особливості його видань вивчаються, стаючи предметом монографій, статей, кандидатських дисертацій [4; 10, с. 59–60; 11; 12; 17; 23; 26, с. 200–206; 27; 31]. Однак як його біографія, так і творча діяльність потребують подальшого дослідження. Книгознавчому аналізу видань і примірників творів чернігівського архієпископа присвячені роботи М. О. Максимовича, В. Н. Перетца, В. І. Барвінка, С. І. Маслова, Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельова та ін. [2; 3, с. 26; 13; 14, с. 26, 31, 34, 37; 15; 16; 19; 20]. У роботах М. А. Шамрай досліджуються маргінальні записи на сторінках кирилических видань Лазаря Барановича, зокрема зроблені його рукою [29, с. 72–81; 30].

Друкована спадщина Лазаря Барановича в історико-книгознавчому аспекті є помітним явищем в історії українського книгодрукування другої половини XVII ст. За каталогом Я. Запаса та Я. Ісаєвича вона складає 20 творів, написаних у роки перебування їх автора на чернігівській архієпископській кафедрі та виданих у Києві (друкарня Києво-Печерської лаври, 7 видань), Новгороді-Сіверському та Чернігові (власна друкарня, разом 13 видань). Серед усієї продукції новгород-сіверської друкарні (1674–1679) твори її засновника (8 видань), усі видані впродовж перших трьох років, становлять понад третю частину, а з моменту переведення друкарні до Чернігова і до смерті самого Барановича (1679–1693) частка його творів (5 видань у 1680–1683 рр.) значно зменшується і становить лише дев'яту частину всіх видань. Творів старослов'янською та українською мовою, виданих кирилическим шрифтом, фіксується за бібліографією дев'ять [5, № 431, 516–519, 524, 527, 603, 611], основна їх тематика – проповіді та панегірики. Найбільш значимі з них – це збірки проповідей «Меч духовний» 1666 р. та «Трубы словес проповідних на нарочитыя дни» (інша назва «Трубы на дни нарочитыя») 1674 р. Видань латинським шрифтом – одинадцять [5, № 475, 476, 493, 526, 537, 538, 539, 540, 593, 594, 615], усі вони містять твори польською мовою, часто із фрагментами латинською та старослов'янською мовами. Основна тематика польськомовних творів: релігійні оповіді, полемічно-публіцистичні трактати, поезії на різноманітні теми. І саме поетичні збірки, що містять вірші на богословські, агіографічні, суспільно-політичні, побутові та інші теми, становлять основну частину польськомовного літературного доробку Лазаря Барановича.

Статтю присвячено огляду примірників видань польськомовних творів чернігівського архієпископа, виявлених у фонді Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ). Цих видань вісім (фактично сім, як буде показано далі). Відсутні видання творів «Filar

wiary u grunt prawdy» (Новгород-Сіверський, 1675; рідкісне нині видання), «Księga rodzaïu» (Новгород-Сіверський, 1676) і «Carica nieba i ziemie preczystaya diawa Marija» (Чернігів, 1683) [5, №№ 526, 537, 615]. Далі подаємо інформацію про видання (у хронології друку) та їх примірники, наявні у фонді НБУВ. Всі вони побачили світ протягом десятиліття – в 1670–1680 рр., видані форматом 4°. Наводимо бібліографічні описи видань з повною назвою кожного твору, сигнатурами, фінгерпринтом (ідентифікатором стародруків, що являє собою групу знаків, узятих із визначених правилами сторінок тексту видання), бібліографією, пагінацією чи фоліацією, художніми особливостями видання. Подаємо дані про дефектність, оправи, написи, печатки та інші особливості виявлених примірників. Написи передано в адаптованій формі: кириличні літери, що не вживаються в сучасній українській або російській мові, замінено на відповідні сучасні букви, виносні вставлено на належні місця, скорочення та титла по-можливості розкрито у круглих дужках, написані разом слова розділено проміжками. Орфографію та пунктуацію написів збережено. Букви, які не вдалося прочитати, передано у квадратних дужках імовірними буквами чи знаком ?. Доповнення втрат через пошкодження матеріального носія та примітки від автора також узято у квадратні дужки.

Перше латиноширифтне видання творів Лазаря Барановича – це збірка віршів православного агіографічного змісту «Żywoty świętych» («Життя святих») 1670 р. Інша назва цього видання – «Apollo chrześcijański opiewa zywoty świętych» («Християнський Аполлон оспівує життя святих»). Основний каталог українських стародруків Я. Запaska та Я. Ісаевича фіксує два видання під вказаними назвами з поясненням, що ці книги тотожні, за винятком перших трьох аркушів. По суті, під цими двома назвами – одне видання із загальним обсягом (без першого рахунку) у 209 аркушів. Відрізняються лише аркуші першого рахунку – кількістю, змістом, набором. Як буде далі показано, варіантів початкової частини видання насправді не два, а три.

Бібліографічні описи:

Baranowicz, Łazarz. Żywoty świętych ten Apollo pieie iak ci działali niech tak koždy dzieie. Na błogosławiącą rękę iako na takt iaki patrząc iasnie przewielebnego w Bogu Ie° Mosci oycа Łazarza Baranowicza archiepiskopa Czernihowskiego, Nowogradskiego &caet: Chwalcie Boga w Świętych iego. Psalm: 150. Spiewalismy wam, a nie skakaliscie. Mat: 11. – [Kijów] : Z Typographiey Kijowo-Pieczarskiej, 1670. – [6 або 4], 1–141, [4], 142–404, [14] s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [1], *₂, [1], A–R⁴, S⁴⁺², T–Z⁴, Aa–Zz⁴, Aaa–Bbb⁴; ⁴, ³ (варіант А), [2], A–R⁴, S⁴⁺², T–Z⁴, Aa–Zz⁴, Aaa–Bbb⁴; ⁴, ³ (варіант В) (літери: ABCDEF GHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ). Фінгерпринт: o.o, a.a, y.y, KoNi 3 1670A (ва-

ріант А); у.у, а.а, у.у, KoNi 3 1670А (варіант В). Бібліографія: [5, № 476; 24, с. 530; 26, с. 201; 32, с. 361].

Baranowicz, Łazarz. Apollo chrzescianski opiewa zywoty swiętych, z chwałą ich cnoty ucho skłon z ochoty. Na błogosławiącą rękę iako na takt iaki patrząc Iasnie Przewielebnego w Bogu Ie^o Mosci oycza Łazarza Baranowicza Archiepiskopa Czernihowskiego, Nowogrodzkiego &c. Chwalcie Boga w Swiętych iego. Psalm: 150. – [Kijów] : Z Typographiey Kijowo-Pieczarskiej, 1670. – [8], 1–141, [4], 142–404, [14] s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [2], *₂, [1], A–R⁴, S⁴⁺², T–Z⁴, Aa–Zz⁴, Aaa–Bbb⁴;⁴,³ (літери: ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTU WXYZ). Фінгерпринт: е.*, е.іе у.у, KoNi 3 1670А. Бібліографія: [5, № 475; 26, с. 201; 32, с. 361].

Художнє оформлення видання характерне для оздоблення київських латиноширифтних друків: титул і текст у складених рамках із виливних прикрас; гравюри: Різдва (с. 8), зняряддя страстей Господніх (с. 66), терновий вінок і спис (с. 86); ініціали: «R» (с. 1), «P» (с. 89); кінцівка (остання сторінка); виливні прикраси (рамки, заставка, чотири кінцівки). Окремі назви та слова у віршах набрано великими готичними літерами. У варіанті «Apollo chrześciański» вміщено ще три гравюри: Богородиця з Богонемовлям (с. [3] 1-го рахунку), Російський герб і зображення вершника на пегасі з книжкою в руці (с. [4] 1-го рахунку). Цікавим своїм виглядом та історією використання є гравійований ініціал «R». Він фіксується вже в перших лаврських друках, наприклад у Анфологоні 1619 р., однак у цьому та кількох наступних виданнях він мав вигляд «P» (зображення також див.: [22, Ч. 132, № [6]]), найпізніше в Євангелії учительному 1637 р. Вже для видання «Тератургіми» 1638 р. (Kalnofoyski A. Teratourgema lubo Cuda...) його було перероблено на «R», і у такому варіанті він використовувався надалі.

З листів Лазаря Барановича кінця 1660-х – початку 1670-х рр., у яких автор згадує про друкування своїх творів, не зрозуміло, з якої причини аналізований твір вийшов під двома назвами, а також який із варіантів був початковим. У листі до случького архімандрита Феодосія Василевича-Баєвського (?–1678) від 13 січня 1670 р. чернігівський архієпископ повідомляє про те, що він відправив адресату «жития святых, описанные грубым нашим северским Аполлоном» [1, с. 105]. У такий спосіб автор міг передати як перший, так і другий варіант назви. Пізніше, в тому ж 1670 р. Лазар Баранович писав до Варлаама Ясинського (1627–1707), який у той час обіймав посаду ректора Києво-Могилянської академії та керував друкарнею Києво-Печерської лаври, про те, що відправив присвяту царевичу Федору [1, с. 117]. Лазар Баранович присвятив російському царевичу Федору Олексійовичу (1661–1682; московський цар з 1676 р.) лише один твір – аналізований. За примірниками НБУВ присвяту було вміщено як до

варіанту «Żywoty świętych», так і до варіанту «Apollo chrześcijański». Невелика кількість примірників видання, виявлених у фонді НБУВ і доступних для проведення аналізу, не дозволяє зробити остаточний висновок щодо того, який із варіантів є початковим.

Одним виданням називає цю збірку віршів С. І. Маслов у своїх «Етюдах з історії стародруків» [16], розподіляючи примірники на 3 групи, які він детально аналізує: групи А, В – «Żywoty świętych», група С – «Apollo chrześcijański» (тут ми використовуємо дані С. І. Маслова із додаванням інших подробиць). Примірники А у першому рахунку мають три нумеровані аркуші, на яких надруковано титул книги, віршоване звернення до Бога на звороті титулу, віршовану присвяту царевичу Федору Олексійовичу на нумерованих сторінках 3–4, віршоване звернення до читача на нумерованих сторінках 5–6. Другий аркуш має відповідну йому сигнатуру *₂ і є парним до першого аркуша, тим часом як третій аркуш не має пари і приклеєний до другого. Примірники В у першому рахунку мають два нумеровані аркуші без сигнатур із титулом книги, віршованим зверненням до Бога на його звороті та віршованим зверненням до читача на нумерованих сторінках 3–4. Текст титульних аркушів примірників А і В повністю співпадає, крім двох слів: скорочення &scat;/&с. на титулі та останнього слова у шостому рядку вірша на звороті. Так само співпадає текст аркуша зі зверненням до читача із кількома дрібними відмінностями: у примірниках В у рядку 23 два слова помилкові, під віршем немає підпису «AVTOR TENZE», натомість є кустод «OPIER». Головна відмінність примірників А і В полягає у використанні різних шрифтів і виливних прикрас, а також у різному наборі (різному розташуванні слів, насамперед на титулі). Так, на титулі примірників А текст набрано шрифтами прямого накреслення із заголовними літерами висотою 9 мм, 6 мм, 3 мм, 2 мм (останні використано в якості малих літер), шрифтом із малими літерами висотою 2 мм. Такими же шрифтами надруковано текст на трьох наступних сторінках першого рахунку. Вихідні дані набрано готичним шрифтом висотою 3,5 мм – великі літери, трохи більше 2 мм – малі літери; цей же шрифт є основним у виданні. На титулі примірників В використано шрифти із заголовними літерами висотою 8 мм, 5 мм, 3 мм, причому найбільші та частина середніх літер мають пряме накреслення, інші літери 5 мм та найменші літери мають похиле накреслення. Шрифт із малими літерами має висоту 2 мм. Готичний шрифт із висотою великих і малих літер 3 мм і 2 мм відповідно є менш рівним і розбірливим, ніж у примірників А, цим шрифтом набрано текст (крім заголовків) на с. [2–4] першого рахунку. Низька якість друку свідчить у даному випадку про недостатній рівень майстерності виконавця роботи. За накресленням шрифти двох по-

чаткових аркушів примірників В співпадають із шрифтами, якими видавалися книжки в новгород-сіверській, пізніше чернігівській єпископській друкарні. Аналогічно наборні елементи, використані для оздоблення перших сторінок у примірниках В, на відміну від примірників А, подібні до тих, які використано в інших новгород-сіверських, пізніше чернігівських виданнях. З огляду на це, С. І. Маслов зробив припущення, яке нам видається слушним, що частину накладу Лазар Баранович отримав у друкарні Києво-Печерської лаври без початкових аркушів, які (для примірників В) додруковував пізніше у власній друкарні – в Новгороді-Сіверському чи в Чернігові [16, с. 16].

Примірники С – «Apollo chrześciański» – у першому рахунку мають чотири нумеровані аркуші, на яких надруковано титул книги, віршоване звернення до Бога на звороті титулу, гравюри із зображенням Богородиці з Богонемовлям, російського герба та вершника на пегасі з книжкою в руці та відповідними віршами до гравюр на нумерованих сторінках 3–4, віршовану присвяту царевичу Федору Олексійовичу на нумерованих сторінках 5–6, віршоване звернення до читача на нумерованих сторінках 7–8. Так само, як у примірниках А, аркуш із присвятою (третій по порядку) має сигнатуру *₂ і є парним до першого аркуша, тим часом як другий і четвертий аркуші не мають пари і приклеєні, відповідно, до першого і третього. Шрифти та наборні елементи примірників С співпадають із такими ж у примірниках А на відповідних сторінках. Ті самі шрифти використано також на нумерованих сторінках 3–4. Набір співпадає на нумерованих сторінках 2, 6–8 примірників С і 2, 4–6 примірників А. На нумерованих сторінках 3 примірників А і 5 примірників С набір не співпадає лише у заголовку присвяти: «Do niasnieyszego hospodara carewicza u wielkiego xiazęcia Theodora Alexiewicza wszystkiew Wielkiey Małej u Białey Rvsi.» (примірники А), «Do niasnieyszego carewicza Theodora Alexiewicza» (примірники С); заголовки набрано великими літерами різних розмірів; у обох варіантах у слові «Alexiewicza» остання літера входить у рамку. Другий аркуш із гравюрами та віршами до них у примірниках С був очевидно доданий не одразу, адже, як зазначено вище, він приклеєний до першого, оскільки не має пари. Гравюра із зображенням Богородиці з Богонемовлям саме з цієї дошки (спочатку з написами, пізніше без написів) використовувалася також для оздоблення таких лаврських видань: Акафісти 1663 р., Ірмологій 1674 та 1698 рр., Часослов 1679 р. [25, № 1187]. Таким чином, усі початкові аркуші примірників А і С, на відміну від примірників В, було виготовлено в друкарні Києво-Печерської лаври.

Причина видання цього твору з двома варіантами назви та різною комплектацією початкової частини залишається нез'ясованою. Як зазначає

С. І. Маслов, «іноді заголовок, який має збірник в примірниках С, давав привід плутати «Apollo chrześciański» з другим твором Барановича – «Lutnia Apollinowa» К. 1671» [16, с. 19]. С. І. Маслов наводить як приклад розмірковування В. Н. Перетца, який припускає, що «Apollo chrześciański» – це невірно передана назва твору «Lutnia Apollinowa» [19, с. 53], і навіть сумнівається в існуванні видання з назвою «Apollo chrześciański» [20, с. 226].

У фонді відділу стародруків та рідкісних видань (далі – ВСПВ) НБУВ зберігається один примірник «Żywoty świętych» (шифр In 5633, варіант А), один примірник «Apollo chrześciański» (шифр Р 1748) і один примірник без усіх аркушів першого рахунку, назву та варіант якого, таким чином, встановити неможливо (шифр In 721). У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій (далі – ВІК) виявлено чотири примірники збірки з назвою «Żywoty świętych» (Х 5/17, Соф.979^в, Соф.980(1) – усі варіант А, Соф.979^а – варіант В). Повним є лише примірник Соф.980(1). У примірнику In 5633 немає титульного аркуша, але за описаними вище особливостями наступних аркушів він належить до варіанта А. Примірник Х 5/17 зараховано до варіанта А умовно, оскільки титульний аркуш від іншого примірника (він менший за розмірами та містить інший шифр) приклеєно до с. 1 твору, аркушів із присвятою та зверненням до читача немає. На с. 1 написано назву твору, шифр примірника, вона містить провенієнцію. Її зовнішній вигляд, таким чином, свідчить про те, що вона якийсь час виконувала роль титулу, а наявний титульний аркуш було приклеєно пізніше. Так само умовно зараховано до варіанта А примірник Соф.979^в, оскільки аркуші першого рахунку відділені від блоку книги, третій аркуш відповідає варіанту А, але судячи з його зовнішнього вигляду (він більше обрізаний і забруднений), він вірогідно потрапив сюди з іншого примірника. У більшості примірників (In 721, In 5633, Х 5/17, Соф.979^в, Р 1748) немає всіх або частини аркушів третього рахунку, у примірнику In 721 немає також ряду сторінок основної частини твору.

У друкованій пагінації видання є значна кількість помилок, які однак не впливають на загальну нумерацію. Формула пагінації: [6, або 4, або 8], 1–32, 32–39, 41–64, 64–95, 97, 97–141, [4], 142–168, 179, 170–182, 188–196, 107, 198–302, 0333, 304–316, 324, 318–323, 317, 325–333, 338–339, 336–337, 334–335, 340–353, 254, 355–382, 833, 384–397, 348, 399–404, [14] с. У чотирьох примірниках (Х 5/17, Соф.979^а, Соф.979^в, Соф.980(1)) після колонцифри 21 йде число 23, потім 22, потім нумерація продовжується з числа 24, при цьому у колонцифрі 22 перша двійка перевернута. У примірниках Соф.979^а, Соф.980(1) замість 5 колонцифра 3. Окремі колонцифри надруковані нечітко або неповністю, нерівно по висоті, з проміжками між цифрами тощо, наприклад: 82, 115, 120, 143, 156, 224, 276, 300, 335

та ін. У зошиті S після аркуша S_3 (між с. 141 і 142) вшито подвійний аркуш без нумерації та сигнатур (арк. [S_4-S_5]); таким чином у зошиті разом 6 аркушів. Кустод на с. 141 відповідає початку тексту на доданому аркуші, а не на с. 142. Очевидно під час набору було пропущено два аркуші тексту, які було надруковано окремо і вставлено на належне місце. Не в усіх аналізованих примірниках ці два аркуші наявні (немає – X 5/17, Соф.979^a, P 1748), у примірнику In 721 їх вшито замість відсутніх с. 98–101. У примірнику X 5/17 у зошитах D (с. 25–32), Cc (с. 213–224), Dd (с. 221–228), Ss (с. 333–340) аркуші вшито в неправильному порядку. У примірниках Соф.979^a і Соф.980(1) на сторінці 105 в останньому рядку слова «Panie za te» виправлено шляхом наклеювання клаптика паперу з надрукованими словами «za człowiecze», у примірнику In 5633 відповідне виправлення зроблено чорнилом, у решті примірників виправлення немає.

У примірниках НБУВ незалежно від варіантів помічено також інші особливості. В усіх примірниках колонцифри 17, 25–32, 32, 35–36, 39, у примірниках Соф.979^a та Соф.980(1) також колонцифри 4, 3[тобто 5], 8 надруковано замість виливної прикраси у верхньому зовнішньому куті рамки, а не поряд із нею у смужці виливних прикрас, які складають верхню лінію рамки, як на інших сторінках. У всіх примірниках колонцифра 129 зміщена до центру верхньої лінії рамки на один набірний елемент порівняно з колонцифрама на інших сторінках, у колонцифрі 151 крапка стоїть перед числом. Також у всіх примірниках на сторінках 48, 140, 175, 242, 267 у рамці з виливних прикрас серед однакових елементів використано по одній інакшій виливній прикрасі, лише у примірнику P 1748 на сторінці 140, у примірнику X 5/17 на сторінці 175 немає у рамці іншого елемента. Загалом у всіх примірниках на багатьох сторінках набірні елементи, що складають рамки, укладені нерівно, часто перевернуті. У примірниках In 721, In 5633, P 1748, Соф.979^b на сторінці 253 фіксується інший набір тексту одного з підзаголовків, який до того ж входить у рамку. Також у примірниках Соф.979^a та Соф.980(1) помічено інший набір першого підзаголовку (перших 2 рядків) на сторінці 5, помилково пронумерованої як 3. Таким чином, особливості набору окремих примірників не залежать від того, до якого варіанту ми їх зараховуємо, а відтак свідчать про те, що час і послідовність комплектування примірників по варіантах, які ми виділяємо за аркушами першого рахунку, не відповідають часу та загальній послідовності друку примірників видання.

Більшість примірників розглянутої збірки віршів мають шкіряні оправи XVII–XVIII ст.: два примірники оправлені в дошки (P 1748, Соф.980(1)), три – в картон (X 5/17, Соф.979^a, Соф.979^b), обтягнутий коричневою чи темно-коричневою шкірою. Дві оправи прикрашені

тисненими орнаментальними рамками та смужками, в середниках – монограмою Ісуса Христа в ромбоподібному обрамленні (розміри: висота 89 мм, ширина 64 мм; Соф.980(1)) і зображенням коронованої Богородиці з Богонемовлям (?) на півмісяці, з квіткою в правій руці (розміри: висота 51 мм, ширина 38 мм; X 5/17). У примірнику X 5/17 на нижній кришці оправи орнаментальні смужки розташовуються в нехарактерний спосіб – перехрещуються у вигляді косоного хреста. На оправах із дерева збереглося по одній застібці та залишки другої, на оправах із картону – дві пари шкіряних зав'язок на одній і залишки зав'язок на іншій. Примірник Соф.980(1) переплетено у конволюті разом з іншим твором Лазаря Барановича «Lutnia Apollinowa», який буде розглянуто далі. Оправа примірника In 721 виготовлена з картону, обклеєного коричнево-чорним «мармуровим» папером, корінець і кутики з коричневої шкіри. На корінці – тиснення золотом (з помилками): «owenczeni/kach» (тобто «o męcennikach»). Оправа примірника In 5633 не збереглася, блок книги зберігається в пергаментній оправі від іншої книги.

Майже всі розглянуті примірники містять провенієнції, які засвідчують їхню приналежність до книгозбірень різних осіб або установ. На корінцях оправ більшості примірників збереглися наліпки чи їх залишки з бібліотечними шифрами. Примірник X 5/17 з бібліотеки Києво-Печерської лаври має відповідний шифр, напис «Ex Libris Sanctæ Magnæ Lauræ Piecz[ariensis]» (кінець обірвано), наліпку з шифром. Крім того, на с. 1 міститься напис «ex Libris Michalewicz. em[p]tus 1725. d.(ie) Iunij.», що засвідчує факт купівлі книжки Софронієм Михалевичем (Мигалевичем; ?–1748), який з 1722 р. був викладачем, потім професором богослов'я, у 1731–1732 рр. ректором Московської слов'яно-греко-латинської академії, одночасно архимандритом Московського Заіконоспаського монастиря, з 1738 р. – архимандритом Гамаліївського Харлампіївського Різдва Богородиці монастиря (нині с. Гамаліївка Шосткинського р-ну Сумської обл., Україна) [10, с. 360–361; 28, с. 50–51]. На сторінках 1–35 містяться два посторінкові написи, другий з яких доповнює перший: «Сия Кнїга Глаголемая Животы С(вя)тыхъ оттець отца Іоанна І о(т)ца вербовскаго Феодоровича ц(е)ркви С(вя)таго Пророка Їли Фезъвитенина Могилевскаго Стоячого за речкою Добровою Хто еи украдетъ тому рука отпадетъ», «Я же Купивъ Іеромонах Софрони Мїгалевичъ: от отца Іеродїякона Макарія». Таким чином, до того, як Софроній Михалевич у 1725 р. придбав цю книжку, вона перебувала в Іллінській церкві в Задубровенській частині Могильова (м. Могильов, Республіка Білорусь; Іллінська церква очевидно не збереглася. Див. про неї згадку: [18]). Як зазначалося вище, в цьому примірнику аркуші зошити D (с. 25–32) вшиті в неправильному порядку. Напи-

си було зроблено після опрацювання книжки, адже слова в них ідуть послідовно. Можемо припустити, що ця книжка було опрацьовано в Могильові.

Чотири примірники з бібліотеки Київського Софійського собору (Соф.979^a, Соф.979^b, Соф.979^c (діючий шифр Р 1748), Соф.980(1)) також ідентифікуються за шифрами та печатками. Крім того, на титульному аркуші примірника Соф.979^a міститься напис «Ex lib:(ris) Stephani Nowosielski Sacerdotis». На форзацах чорнилом різними мовами написані цитати та вірші, зокрема вірш у 22 рядки на честь отця Кипріяна Дзуньковського, викладача в класі синтаксими неназваного, можливо Чернігівського колегіуму, від жовтня 1710 р. із заголовком «Ima [=prima] Ora(ti)o Patri admodu(m) R(everen)do Sypriano Dzunkowski Schol.(astico) Sy(n)taxe 1710 mense octobris (die) 2da. [=secunda]» (текст вірша див. у Додатку). У примірнику Соф.979^b титульний аркуш містить напис «Ex libris X. Hier:(onimi) Ły[ch]jicki mp», натомість на звороті третього аркуша першого рахунку, який, як зазначалося вище, імовірно походить з іншого примірника, є напис «Ex Libris Theodori Wykowski». Детальнішої інформації про названих осіб віднайти не вдалося. У примірнику Р 1748 на форзацах та с. 396 містяться написи кириличним і латинським шрифтом, переважно фрагменти молитов.

У примірнику In 721 на нижньому форзаці проставлена печатка Голвної книжної палати за 1919 р., в яку олівцем вписано № 5729. На корінці витиснено ініціали «J.Z.» (розміри: висота 3 мм, ширина 7 мм). Як зазначалося вище, цей примірник неповний, у ньому немає, зокрема, початкових аркушів до с. 16 включно. Замість них при опрацюванні вшито 9 чистих аркушів, причому парним до аркуша, однією стороною приклеєного до верхньої кришки оправы, є не перший, а п'ятий за рахунком чистий аркуш. На перших двох аркушах зроблено чорнилом написи про назву книжки: «(?) Łazarza Baranowicza. B. I. ...? Żywoty Świętych – (?) 1670. w Kijowie.» (на 1-му арк.), «Żywoty Świętych ten Apollo pieie Jak ci działali, niech tak każdy dzieje Przez Przewiel.(ebnego) Łazarza Baranowicza Archiepisc.(opa) Czernihowskiego, Nowogrodz.(kiego) i t d. z Typografiej Kijowo-Peczerskiej 1670.» (на 2-му арк.). На нижньому форзаці олівцем зроблено помітку: «Całe dzieło zawiera 404 Str.(on)», оскільки останніх аркушів, починаючи від с. 399, у примірнику немає.

Одночасно з розглянутим твором Лазар Баранович віддав у лаврську друкарню іншу збірку віршів – «Lutnia Apollinowa» («Аполлонова лютня»). Її він, очевидно, вважав більш значимою, оскільки саме про неї – «свого (польського) Аполлона» – часто згадував у листах до різних адресатів за 1669–1670 рр. Відсилаючи рукопис збірки печерському архімандриту Інокентію Гізелю (бл. 1600–1683) для підготовки до друку, він

просив про рецензування свого твору «усіма київськими отцями ігуменами». Бажаючи якнайшвидше побачити «свого Аполлона» у друкованому вигляді, Лазар Баранович навіть повідомляв про те, що архімандрит Чернігівського Слєцького Успенського монастиря Іоаникій Галятовський (бл. 1620–1688), твір якого «Месія правдивий» у 1669 р. якраз друкувався в Києві, погоджується відкласти друк свого твору на користь збірки свого вчителя та старшого товариша [1, с. 75]. «Lutnia Apollinowa» однак вийшла друком лише в 1671 р. Вона містить понад тисячу віршів, згрупованих за різними тематичними циклами, її загальний обсяг – 296 аркушів.

Бібліографічний опис видання:

Baranowicz, Łazarz. Lutnia Apollinowa koźdey sprawie gotowa. Na błogosławiaćą rękę iako na takt iaki patrząc Iasnie w Bogu Przeoswieconego Iego Mosci oycza Łazarza Baranowicza Archiepiskopa Czerniehowskiego Nowogrodzkiego u wszytkiego Siewierza. – [Kijów] : Z Typographiey Kijowo-Pieczarskiey, 1671. – [8], 542 [i. e. 552], [32] s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [4], A–Z⁴, Aa–Zz⁴, Aaa–Www⁴, X–Z⁴, z⁴ (літери: ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ). Фінгерпринт: i.a, a.a, e,e, YpPr 7 1671A. Бібліографія: [5, № 493; 26, с. 201; 32, с. 358].

Більшість елементів художнього оформлення подібні до використаних у попередньо розглянутому виданні: титул і текст у складених рамках із виливних прикрас; гравюри: Богородиця з Богонемовлям (с. [3] 1-го рахунку), Російський герб і зображення вершника на пегасі з музичним інструментом (лірою?) в руці (с. [4] 1-го рахунку); зображення хрестів і двох варіантів графічного представлення символу Христа у вигляді букв «IHS», поєднаних із зображенням серця, накладеного на чотири списи, та хреста (с. 147–161, 544–546, 519), гравюрка із зображенням шовкопряда (з написом «bomбух»; розміри: висота 26 мм, ширина 23 мм; с. 520); кінцівки (с. 542 [тобто 552], [31]); виливні прикраси (рамки, заставка, три кінцівки). Окремі слова у віршах набрано великими готичними літерами. Зображення Російського герба відтиснуто з тієї ж дошки, що у виданні «Apollo chrześciański». Гравюра із зображенням Богородиці з Богонемовлям із цієї дошки використовувалася також для оздоблення таких лаврських видань: Ірмолой 1674 та 1698 рр., Часослов 1679 р., Псалтир 1697 р., творів Лазаря Барановича «Труби словес проповідных» і «Труби на дни нарочитыя» 1674 р. тощо [25, № 1420].

У фонді ВСРВ зберігається чотири примірники видання «Lutnia Apollinowa» (шифри Р 1357, Іп 5152, Іп 5153, Іп 5428), у ВІК виявлено сім примірників (ВХХХІІІ 6/181, Х 5/15¹⁻³, Х 5/18, Соф.980(2), Соф.981). Усі примірники неповні. В семи немає двох аркушів першого рахунку з гравюрами та присвятою російському царевичу Івану Олексійовичу (1666–1696;

московський цар з 1682 р.). Судячи з деяких особливостей інших аркушів першого рахунку, а саме того, що на звороті титульного аркуша (!) проставлено сигнатуру **, на лицьовій частині аркуша з віршованим зверненням до читача – сигнатуру ***, на його звороті – кустод «Z Роко», який відповідає заголовку на с. 1, можна припустити, що два аркуші з гравюрами та присвятою друкувалися окремо та були додані до, цілком імовірно, частини накладу між титульним і аркушем зі зверненням до читача. У примірнику Р 1357 при проведенні реставраційних робіт (у НБУВ) та виготовленні нової оправи аркуші першого рахунку помилково вшити в неправильному порядку: 1, 4, 2, 3. У примірнику Соф.980(2) немає тексту на с. [3] 1-го рахунку (тобто не надруковано гравюру із зображенням Богородиці з Богонемовлям і відповідних віршів), на с. [4–6] – інший набір, ніж у примірнику Р 1357, насамперед у розміщенні одних рядків відносно інших, використанні неготичного шрифту для друку окремих слів, а також у другому заголовку на с. [5]: «DO NAIASNIEYSZE° CAREWICZA Y WIELKIEG° / Xiążęcia IANA alexiewicza wszystkiey, / wielkiey, małeuy, y białyey Rvsi.» (Соф.980(2)), «DO NAIASNIEYSZE° HOSPODARA CAREWICZA / y wielkie° Xiążęcia IANA alexiewicza wszyst-/kiey, wielkiey, małeuy, y Białyey Rvsi.» (Р 1357); також помічено відмінності в наборі на с. 2: на початку шостого знизу рядка використано букви з різних шрифтів. У семи примірниках немає всіх аркушів, в трьох примірниках – частини аркушів третього рахунку. У примірнику Соф.980(2) навіть заклеєно кустод на останній нумерованій сторінці. Два примірники (In 5152, X 5/15³) мають значні втрати аркушів, наявні аркуші перебувають у поганому стані збереження; на внутрішній стороні верхньої кришки оправи обох примірників приклеєні фрагменти зворотної сторони титульного аркуша. В примірнику Соф.981 титульний аркуш має значні пошкодження, кілька наступних аркушів – також пошкоджені з частковою втрагою тексту.

У друківаній пагінації видання є значна кількість помилок, які однак не впливають на загальну нумерацію, помилковою є остання колонцифра. Формула пагінації: [4+4], 1–12, 31, 14, 51, 16–153, 146, 155–193, 196, 193, 196–197, 200, 197, 200–209, 201, 211–313, 316, 313, 316–317, 320, 317, 320–344, 335, 346–358, 356, 360–369, 372, 369, 372–373, 376, 373, 376–389, 3900, 391–457, 462, 453, 460–461, 458–459, 464–544, 539, 546–547, 38, 543, 550–551, 542 [тобто 552], [32] с. У шести примірниках (Р 1357, In 5152, In 5153, In 5428, X 5/15³, Соф.980(2)) є додаткова помилка в пагінації: замість 416 надруковано 414. У всіх примірниках колонцифру 51 [тобто 15] надруковано замість виливної прикраси у верхньому зовнішньому куті рамки, а не поряд із нею у смужці виливних прикрас, які складають верхню лінію рамки, як на інших сторінках. У всіх примірниках у колонцифрах 6, 14,

32 крапка стоїть перед числом, колонцифра 21 має вигляд «21/», у колонцифрах 358, 376[тобто 374] цифра 3 перевернута. У примірнику Р 1357 на с. 404 між зовнішньою вертикальною лінійкою рамки та початком третього рядка відбився, вірогідно, пробільний елемент.

Більшість примірників збірки віршів «Lutnia Apollinowa» має шкіряні оправи XVII–XVIII ст. П'ять примірників оправлено в дошки (In 5152, In 5153, ВХХХІІІ 6/181, X 5/15¹, Соф.980(2), останній у складі конволюта разом із розглянутим вище виданням), обтягнуті темно-коричневою шкірою. Для одного примірника (X 5/15³) оправу виготовлено з пресованих макулатурних аркушів із рукописними текстами, для трьох – з картону (X 5/15², X 5/18, Соф.981), також обтягнутого коричневою чи темно-коричневою шкірою. Оправи мають характерні тиснені елементи оздоблення. Примірник In 5152 – орнаментальні рамки та смужки, середник ромбоподібний, тиснений золотом (розміри: висота 90 мм, ширина 64 мм; зображення нечітке); застібки не збереглися. Примірник In 5153 – орнаментальні рамки, в середнику тиснене золотом зображення Ісуса Христа, напис по колу «IESVS CHRIST(US) FILI(US) DEI VIVI SALVATOR MVNDI REX REGVM ET DOMIN(US) DOMINANTI(US)» (розміри: висота 61 мм, ширина 48 мм); збереглася одна застібка, другу втрачено. Примірник ВХХХІІІ 6/181 – орнаментальні рамки та смужки, в середнику – «Розп'яття Ісуса Христа з двома передстоячими» (розміри: висота 37 мм, ширина 30 мм); застібки не збереглися. Примірник X 5/15¹ – частково затерте тиснення на обох кришках, сюжет якого скомпонований із кибалкових наріжників із чотирма євангелістами та середника із зображенням церкви (?); оправа, ймовірно, виготовлялася для книжки іншого розміру (іншої ширини), оскільки зображення зсунуте вбік, що особливо помітно на нижній кришці; застібки не збереглися. Для форзаців використано аркуші з фразами, написаними по кілька разів, очевидно в процесі навчання каліграфії. Примірник X 5/15³ – лінійні рамки, орнаментальні смужки, в середнику – тиснене золотом зображення Ісуса Христа (розміри: висота 41 мм, ширина 37 мм); застібки не збереглися. Примірник X 5/15² – лінійні рамки, орнаментальні смужки, в середнику – «Розп'яття Ісуса Христа» з однією фігурою, що стоїть на колінах (Марія Магдалина?) (розміри: висота 32 мм, ширина 18 мм); обріз червоний. На верхній кришці оправи – паперова наліпка з написаною назвою твору «Лютня Апполлунова». Примірник X 5/18 – орнаментальні рамки, тиснені золотом; обріз червоний, крапчастий. Примірник Соф.981 – орнаментальні рамки, в середнику на верхній кришці – тиснене золотом «Розп'яття Ісуса Христа» з однією фігурою, що стоїть на колінах (Марія Магдалина?) (розміри: висота 38 мм, ширина 19 мм), у середнику на нижній кришці – тиснене зображен-

ня Богородиці з Богонемовлям на півмісяці (розміри: висота 39 мм, ширина 17 мм); дві застібки; обріз червоний, крапчастий. Оправа примірника In 5428 виготовлена з картону, обклеєного світлим «мармуровим» папером, корінець і кутики – з коричневої шкіри. На корінці – залишки коричневої паперової наліпки з написаними прізвищем автора та назвою твору: «Łaz. Baran[owicz] / LUTNIA / APOLINOWA». Оригінальна оправа примірника P 1357 не збереглася, нову оправа виготовлено в НБУВ у 2003 р. з картону, обтягнутого чорною шкірою.

Більшість примірників має провенієнції – печатки, написи, шифри на наліпках, форзацах або титульних аркушах – переважно київських книгозбірень: Київської духовної академії (ВХХХІІІ 6/181), Київської духовної семінарії (P 1357), Києво-Печерської лаври (X 5/15¹⁻³, X 5/18) та Київського Софійського собору (Соф.980(2), Соф.981). Деякі з цих примірників мають також інші написи. Так, примірник P 1357 до того, як потрапив до бібліотеки Київської духовної семінарії, перебував у Київському Пустинно-Микільському монастирі, про що свідчить напис «Ex libris Nicolai Eremitici». Титульний і наступний аркуші примірника ВХХХІІІ 6/181 містять декілька написів різного часу, два з яких закреслені: «Dono habeo a [per] Illuſtri P(ad)re Michaelē Leż[a]yſki Archimandrita Novogrodensī. S: Benefactore meo N Z [=Nicolaus Żakowski?]», «Ex Libris Nicolai Żakowski», «Сия Книжка мне [далі щільно закреслено] По небожчику Николаю Жанковскомъ Досталася. ахча: [=1691] Року Ген:(варя) к: [=20]», «Ex Libris Antonij Romanowski», «Ніс Liber Gregorij Romanowski». На нижньому форзаці біля корінцевого згину міститься, напевно, кінець напису: «Szkole. Roku 1816.». З названих осіб, яким у різні часи належала книжка, Михайло Лежайський (?–1699) з 1670 р., після переїзду Лазаря Барановича до Чернігова, і до кінця свого життя був архімандритом Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря [9, с. 57]. У примірнику X 5/15³ є написи «Ex libris Timothaej Alexandrowicz» (верхній форзац), «Іоа(n)nes Lawrowski» (с. 438). Перша згадана особа – це, можливо, Тимофій Александрович (1714–1746), викладач Києво-Могилянської академії, поет і теоретик поетичного мистецтва [10, с. 30–31]. Примірник Соф.981 за посторінковим написом на с. 204–207 «Ex Libris Ioannis Miguræ Metropolis Kijoviensis Archidiaconi 1706. Augusti 1ma [=prima] [die]» належав визначному українському граверу, іконописцю, поету Іванові Мигурі (?–після 1712), який у 1704–1709 рр. був архідияконом Київського Софійського монастиря, пізніше, до 1712 р. був ігуменом Батурицького Крупицького Миколаївського монастиря (нині в с. Осіч Бахмацького р-ну Чернігівської обл., Україна) [10, с. 361]. Примірник In 5153 містить напис «Ex libris Ioasaphi Maхumowicz», розташований на с. 1 між

верхньою лінійкою рамки та лінійкою з виливних прикрас, що відіграє роль заставки. У примірнику In 5428 на сторінках 35–117 міститься запис «Сия Книга Раба [Б] Василя Савича Сотника Города Суджанского тоя Ради дабы оному такъ Просту[?]ому якобы И воспятъ повернувшому [ся] везде би била вера Дана И симъ обь Добровольнии Просп[????] без удержания Почто в[ос]ведовство и сей ему Пашпортъ Данъ От в[и]шеположеного До вп[р]едь Прийду [??] числа 748 году м(е)с(я)ца Септеврия 28 Игумень Гаврииль Леопольской 3 братиеню.». Зміст тексту не зовсім зрозумілий, вірогідно через те, що не вдалося правильно розібрати всі слова в ньому, однак відомо, що Василь Савич був сотником Лубенського полку, Гавриїл Леопольський (?–01.01.1749) був ігуменом Густинського Троїцького монастиря (нині в с. Густина Прилуцького р-ну Чернігівської обл., Україна) в 1730-х рр., Київського Видубицького Михайлівського монастиря на початку 1740-х рр., Гамаліївського Харлампіївського Різдва Богородиці монастиря в 1748 р. [28, с. 51]. В написі також згадане м. Суджа – сотенне місто Сумського полку (нині райцентр Курської обл., РФ).

Серед польськомовних творів Лазаря Барановича виділяється великий прозовий полемічний твір «Nowa miara starey wiary» («Нова міра старої віри»), написаний як відповідь на антиправославний трактат єзуїта Павла Бойма (Боїма; 1629–1670) «Stara wiara» (Вільнюс, 1668), у якому стверджувалися такі догмати католицької церкви як примат Папи та походження Святого Духа від Отця та Сина. Вже на початку 1670 р. чернігівський архієпископ відправив ігумену Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Теодосію Софоновичу (?–1677) рукопис відповіді на першу частину твору Бойма, в наступному році була підготовлена друга частина. Лазар Баранович у своїх листах закликав київських ієрархів, поперше, допомогти своїми порадами покращити його текст з метою дати достойну відповідь єзуїту, по-друге, долучатися до полеміки, оскільки «дело касается до всех нас, а потому ни как не следует нам молчать, чтобы не сказали, что кто молчит, тот выказывает свое согласие» [1, с. 103–110, 115–117, 142–144, 147, 151–156, 180 та ін.]. Твір «Nowa miara starey wiary» вийшов у власній друкарні Лазаря Барановича в Новгороді-Сіверському в 1676 р. загальним обсягом у 203 аркуші.

Бібліографічний опис видання:

Baranowicz, Łazarz. Nowa miara starey wiary, Bogiem udzielona Iasnie w Bogu Preoświeconemu Iego Mości oycu Łazarzowi Baranowiczowi Archiepiskopowi Czernihowskiemu, Nowogrodzkiemu y wszytkiego Siewierza. Na wymierzenie władzy S^o Piotra, y papieżow rzymskich, y pochodzenia Ducha S^o od Oycy. Ktora aż y do was dosięgła. – [W Nowogrodzku Siewierskim] : Z Typographiey Archiepiskopskiej w Nowogrodzku Siewierskim

zostającey, 167[6]. – [28], 1–114, [24], [115–122], 123–354 s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [1], A₂, [2], A₃, A₄, [2], B₂₋₄, C–R⁴, [–][[]][⁴, S–Z⁴, Aa–Yu⁴ (літери: AB CDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ). Фінгерпринт: e.e, a.i, i-i- anda 3 1676A. Бібліографія: [5, № 539; 26, с. 201; 32, с. 358].

У році видання замість останньої цифри – пусте місце, рік подається за бібліографією. Художнє оформлення видання характерне для продукції друкарні Лазаря Барановича: титул у складеній рамці з виливних прикрас, текст у лінійних рамках, гравюра в рамці з виливних прикрас із зображенням оплакування Ісуса Христа Дівою Марією (с. [4] 1-го рахунку), заставка із зображенням Богородиці з Богонемовлям (с. [6] 1-го рахунку), ініціали, кінцівки (с. [15] 1-го рахунку, [24] 3-го рахунку, 256, 336 (перевернута), 347, 353), виливні прикраси (рамка, заставка, 11 кінцівок, прикраси у колонтитулах). Гравюра із зображенням оплакування Ісуса Христа Дівою Марією з цієї ж дошки прикрашає видання твору Іоанікія Галатовського «Skarb rochwały» (на звороті титульного аркуша), виданого також у Новгороді-Сіверському в 1676 р.

У фонді ВСПВ зберігається вісім примірників видання «Nowa miąga starey wiary» (шифри Р 1232, Р 1341, Р 1342, Р 1343, In 989, In 1049, In 3596, In 3629), у ВІК виявлено десять примірників (BXVI 4/73², IV 5/12(2), V 7/78¹⁻⁵, Соф.677^{a-c}). Сім примірників повні. В десяти бракує по одному або кілька аркушів першого рахунку, переважно з гравюрою, зокрема у трьох – включно з титульним аркушем. У трьох примірниках немає по кілька аркушів із середини блоку, в одному з них (Р 1232) замість відсутніх аркушів при оправленні шито відповідну кількість чистих. У примірнику IV 5/12(2) с. 157–160 частково пошкоджені вогнем.

У друкованій пагінації видання є помилки, які однак не впливають на загальну нумерацію. Помічено такі помилки: замість 137 колонцифра 237, замість 259 колонцифра 295, замість 280–281 колонцифри 300–301, замість 289 колонцифра 892, замість 322 колонцифра 321, замість 339 колонцифра 334. Не надруковано колонцифри 2, 115–122 (в усіх примірниках, в яких є відповідні сторінки); 291, 294, 295, 298 (у трьох примірниках). Окремі колонцифри надруковано нечітко або неповністю, з проміжками між цифрами тощо, наприклад: 11, 13, 18, 27, 50, 60, 124, 181, 185, 189 та ін. У примірнику IV 5/12(2) на с. 38, у примірнику Соф.677^a на с. 38 і 105 не відбулася частина тексту та рамки з правого боку (на с. 105 через те, що загнунвся нижній кут аркуша).

У більшості примірників у друкарні вирізано та вклеєно на фальц нові сторінки 47–48, 53–54, [119–120], 137–138. У примірнику Р 1341 с. [119–120] вирізано, але нові не вклеєно. У примірнику In 3596 с. 137–138 залишено первинні, на с. 137 правильна колонцифра. У примірнику In 3629

с. 47–48, [119–120], 137–138 частково обірвано, заклеєно чистим папером, нові сторінки не вклеєно; с. 53–54 залишено первинні. У примірнику IV 5/12(2) залишено первинні всі чотири пари сторінок, на с. 137 правильна колонцифра. У примірнику Соф.677^a замість с. 47–48 вклеєно чистий аркуш. Вдалося помітити невеликі розбіжності в наборі, які однак не дають відповіді на питання про причини заміни аркушів.

У примірнику V 7/78¹ помічено помилку в наборі: на звороті с. 299 надруковано с. 304, далі – с. 305 і на її звороті с. 302, далі – с. 303 і на її звороті с. 300, далі – с. 301 і на її звороті с. 306, від якої йде правильно, також у цьому зошиті неправильні сигнатури: Rr,[1],Rr₃,Rr.

У виданні не існує аркуша B, відповідний зошит має три аркуші. У примірнику In 3596 на аркуші [5] 1-го рахунку сигнатура B, а не A₃, як в інших примірниках.

На с. 114 є кустод «WTORA», який відповідає с. [115] і повторений на останній сторінці вставки (3-тій рахунок) між с. 114 і [115]. Ця вставка «Przydatek» на 24 сторінках імовірно друкувалася окремо. У двох примірниках (In 3596, V 7/78²) ці аркуші вшиті після с. 354.

Більшість примірників твору «Nowa miara starey wiary» має шкіряні оправи XVII–XVIII ст. Примірник P 1341 оправлений у дошки, обтягнуті коричневою шкірою, прикрашений орнаментальними рамками та смужками, фігурними елементами, у середнику – тиснений золотом символ езуїтів у вигляді букв «IHS», увінчаних хрестом і обрамлених променями (розміри: висота 42 мм, ширина 32 мм); обріз червоний із тисненням золотом; залишки застібок. 12 примірників мають оправи з картону, обтягнутого коричневою чи темно-коричневою шкірою. Більшість оправ прикрашено характерними тисненими елементами оздоблення – орнаментальними рамками та смужками, фігурними елементами. У середниках вміщено символ Ісуса Христа – Агнець із хрестом (розміри: висота 43 мм, ширина 37 мм; P 1342), зображення Архангела Михаїла? (розміри: висота 57 мм, ширина 44 мм; P 1343), Богородиці з Богонемовлям на півмісяці (розміри: висота 44 мм, ширина 20 мм; In 989), «Розп'яття Ісуса Христа» з однією фігурою, що стоїть на колінах (Марія Магдалина?) (розміри: висота 45 мм, ширина 24 мм – In 1049, V 7/78³, Соф.677^b, Соф.677^c; висота 46 мм, ширина 21 мм – V 7/78¹). У примірнику VXVI 4/73² на верхній кришці – ромбоподібна орнаментальна рамка з пустою серединою (розміри: висота 62 мм, ширина 35 мм), на нижній кришці – ромбоподібний орнамент, складений із 4 подібних фігурних елементів (розміри: висота 58 мм, ширина 51 мм). Оправа примірника Соф.677^a прикрашена тисненими орнаментальними рамками по краям кришок, поверх яких витиснені рамки хвилястими лініями з прикрасами у кутах – золотом на верхній кришці, сріблом

на нижній; у середнику на верхній кришці – тиснений золотом суперекслібрис (діаметр 30 мм; про нього буде мова далі), на нижній кришці – тиснений сріблом буквений символ Богородиці, що вживався єзуїтами: букви «МРФУ», обрамлені променями (діаметр 31 мм); обріз червоний, крапчастий. Середник на верхній кришці вдавнений так, що здеформував форзацний і декілька наступних аркушів із текстом книги. Дві оправы мають залишки або сліди від зав'язок. Форзаци примірника Р 1343 підклеєно шматочками паперу з кириличними буквами. На верхній кришці оправы примірника In 1049 зроблено напис чорнилом «Nowa Miaga». Примірник Р 1232 має оправу, характерну для видань із Загінецької бібліотеки: світло-коричнева шкіра нічим не прикрашена, лише на корінці є наліпка з червоної шкіри з тисненою золотом назвою: «BARANOWICZ / NOWAMIARA / 1670»; форзаци зроблені з цупкого синього паперу; обріз зелений. Два примірники мають оправы з картону, обклеєного світло-сірим (IV 5/12(2)) і темно-коричневим (V 7/78⁴) папером; корінці, відповідно, зі світлої та коричневої шкіри. Примірник V 7/78² має оправу з картону, обтягнутого гобеленовою тканиною з візерунком, корінець зі світло-коричневої шкіри. Обкладинка примірника In 3629 виготовлена з картону, обклеєного синім папером; на корінці є паперова наліпка з назвою твору. Оправа примірника V 7/78⁵ не збереглася.

Усі, крім одного, примірники містять провенієнції, які засвідчують їхню приналежність до книгозбірень різних осіб або установ. На корінцях оправ переважно збереглися наліпки чи їх залишки з бібліотечними шифрами. Більшість примірників походять із бібліотек київських монастирів і навчальних закладів. Так, два примірники (Р 1343, ВХVI 4/73²) перебували у складі бібліотеки Київської духовної академії. Другий із них, крім наліпки, містить також відповідну печатку та напис, зроблений каліграфічним почерком, «1795 Года, Ноября 3 дня. въ библиотеку Академіи Кіевскія», підписаний «Самуиль Митрополить Кіевскій» (Самуїл Миславський; 1731–1796). Про роботу невідомого читача з текстом книги свідчать численні помітки на полях у вигляді позначки «NB». У першому примірнику також був відповідний напис, але зберігся лише його початок: «Ex bibliothecae», продовження втрачено разом із відсутніми аркушами.

Три примірники (In 989, In 1049, In 3596) мають шифри бібліотеки Київської духовної семінарії, а також написи, що засвідчують приналежність іншим книгозбірням або особам. Примірник In 989 містить посторінкові написи «Z Xiąg Wielebnego Oycza Krzysztofa Rastowieckiego.» (с. 1, 3, 7, 11, 15, 23, 27, 31, 35, 39, 43, 47, 53, 57), «Ex libris clarissimi viri Johannis Samoilovicz Dignissimi Rhetorices in Academia Kioviensi Magistri et Gymnasiarchæ bibliothecæ Academiae Kioviensis applicatus 1783 anno

octombr(is) 24 die» (арк. [1–6] 1-го рахунку). Іван Самойлович (чернече ім'я Іоїль; 1737–23.10.1783), викладач поетики, риторики та німецької мови, гімнасіарх (інтендант) Києво-Могилянської академії, мав цінну бібліотеку (1147 книг), яка надійшла до бібліотеки Академії за взаємною згодою між ректором КМА та спадкоємицею Самойловича [10, с. 474]. Цей запис був очевидно зроблений уже в бібліотеці Академії. Примірник In 3596 має запис про приналежність книжки збірці Київського Пустинно-Микільського монастиря: «Ex Libris Monasterij S: Nicolai Eremitici Kijowiensis». Примірник In 1049 також належав цій збірці: «Ta Xięga własna iest M(o)n(as)t(e)ga S.(więtego) Nikolskiego», але до того – іншим особам, про що свідчить запис «Ta Księga Isakia Kokorewicza własna», а також запис про дарування автором цієї книжки генеральному бунчужному Леонтію Полуботку (?–1695) в Чернігові 27 липня 1676 р.: «в Року ахос [=1676] м(еся)ца Іюля кз [=27] в Чернегове Мне Леонтию Полуботку бунчужному войска Его ц[а]рского пресветлого величества Запорожского Енералному Ясне в Богу преосвященный Его Мил(о)ст Лазар Баранович Архиепископъ Чернеговский, Новгородский и всего севера тую Книжку и при ней еще две неввязаных таких же даровал». Цей напис ілюструє зв'язки Лазаря Барановича з козацькою старшиною Гетьманщини.

Шість примірників із бібліотеки Києво-Печерської лаври (IV 5/12(2), V 7/78¹⁻⁵) мають відповідні шифри, написи типу «Ex Libris Sanctae Laurae Reczariensis» або печатки з текстом «Библиотека Киево-Печерской Лавры». Крім того, примірник IV 5/12(2), який становить конволют разом із твором Іоанікія Галятовського «Skarb pochwały» (W Nowogrodku Siewierskim, 1676), на титульному аркуші містить напис «Ex Libris Michaelis Pnicki». Можливо йдеться про Ільницького (?–після 1719), який прийняв чернечий постриг у Києво-Печерській лаврі під іменем Модест. У 1710–1716 рр. він був намісником-настоятелем Брянського Свенського Успенського монастиря (нині у с. Супонево Брянського р-ну Брянської обл., РФ), в 1716–1719 рр. – архімандритом Ніжинського Благовіщенського Назарет-Богородицького монастиря (нині м. Ніжин – райцентр Чернігівської обл., Україна) [10, с. 239]. У примірнику V 7/78² на звороті титульного аркуша міститься напис «Ex Libris Hiermonachi Gedeonis de Ozarow Ozarowscii 1718.». У примірнику V 7/78⁴ на перших п'яти аркушах міститься ціла серія написів чотирма (?) почерками: «Ex Libris Alexandri Biatoszyckj» (на тит. арк. по центру); «Ex Lib:(ris) Mihalewicz» (на тит. арк. вгори); «Nową Miare Monastyrzowi S(wię)to Troieckiemu / na ładzkim miescie w Dorohiczinie» (на тит. арк. та на зв. тит. арк. по нижньому полю); «Sofroniusz Demeczowsky Anno D(omi)ni 1677 dnis 30 M(ie)s(ią)ca. Iunija Manupropria» (на зв. тит. арк. довкола кінцівки); «Sed Sophronius Mihalewicz emi: apud hominem civilem,

Moschoviae, A:(nno) 1727: Mense 8bris: [=octobris] 20:» (на зв. тит. арк. знизу вгору по лівому полю); «Też wyż nazwaną księżeczkę / ofiaruię : W Ktorem Mo: W: O: Warlaam / Lewik Stroitelem Zostaię mnie W CHrystusie / Brat, oto prosze aby żaden niesmiał od/dalac wiecznemi Czasy: Kto o wzaiemne / Modły Święte proszę prosze » (на арк. [2], [2] зв., [3], [3] зв. по нижньому полю, арк. [4] по нижньому полю та знизу вгору по правому полю); «Do Dorohiczina O. Warlaamowi Lewikowi odesła ktore(go) o modły Święte prosze pokornie» (на арк. [3] довкола кінцівки); «Lecz Sofroni Mihalewicz Na Moskwie / będąc kupił w księgarza noszącego.» (на арк. [4] зв. знизу вгору по лівому полю та арк. [5] згори вниз по правому полю). Про Софронія Михалевича вже йшлося вище. Натомість Варлаам Левик був відомою особою в Дрогичині на Підляшші (нині м. Дрогичин Сім'ятицького повіту Підляського воєводства, Республіка Польща). Старший братства св. Миколи, пізніше монах у монастирі Преображення Господнього, він був наприкінці 1650-х – на початку 1660-х рр. одним із засновників Дрогичинського Святотроїцького жіночого монастиря та ініціатором відбудови Святотроїцької церкви цього монастиря, вів Синодник Святотроїцької церкви [33, с. 129–130]. Примірники V 7/78³ та V 7/78⁵ на своїх сторінках містять помітки невідомих читачів. На нижньому форзаці першого з них – написи чорнилом: вірші та виписки з якогось тексту зі вказаними сторінками. На останній наявній сторінці другого – цитата латинською мовою.

Три примірники з бібліотеки Київського Софійського собору (Соф.677^{a-c}) також ідентифікуються за шифрами та печаткою «Бібліотека Києво-Софійського Собора». Крім того, примірник Соф.677^a має супереклібрис бібліотеки ректора Несвізької єзуїтської колегії (нині – м. Несвіж у Мінській обл., Республіка Білорусь) із зображенням символу єзуїтів «IHS» у променях і написом по колу «RECTORIS COLLEGII NIESVISIENSIS SOCIETATIS IESV». Примірник Соф.677^c містить численні маргінальні написи щодо змісту твору.

Примірник Р 1342 походить із бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, про що свідчать шифри на наліпках і форзацах, а також написи: «Monastera s:(wіętego) Michała Złatowierzchogo Kijowskog[o]», «Изъ числа книгъ библиотеки Киевомихайловскаго монастыря», «Сія Книга з бібліотеки Києво Золотоверхо Михайловскаго Монастыря». Крім того, ще один напис засвідчує приналежність книжки Мелетію Дзику (?–1682), ігумену цього монастиря з 1677 р., який у написі названий василіанином: «Ex libris Melecij Dzik Monachi Ordinis S. Basilij Magni J: S. [T:]».

На титульному аркуші примірника Р 1341 міститься частково зрізаний фрагмент напису, про який на форзацному аркуші олівцем зроблено

помітку уточнюючого змісту: «На тит.(ульному) арк.(уші) почерк Л.(азаря) Барановича». Це єдиний приклад маргінального запису, зробленого рукою автора твору, виявлений на сторінках примірників НБУВ його латиношрифтних видань. Натомість Лазар Баранович залишив багато власноручних записів на сторінках видань своїх кириличних творів; як зазначалося вище, над прочитанням і відтворенням цих записів свого часу працювала М. А. Шамрай [29, с. 72–81; 30]. На наступних аркушах (арк. [2–14], с. 1) зроблено напис, який засвідчує побутування книжки в Москві: «Сию книгу в числе протчих книг после покойнаго преос(вя)щеннаго Платона архиепископа Московскаго I Севскаго оставшую указом с(вя)тейшаго правителствующаго Синода по представлению с(вя)тейшагож правителствующаго Синода члена преос(вя)щеннаго Тимофея Митрополита Московскаго I Севскаго въ 1760м году с протчими оставшими книгами велено отдать Катедралнаго Чудова м[о]н[а]ст[ы]ря в книгохранителницу». Названий архієпископ Платон Малиновський (?–1751) і митрополит Тимофій Щербацький (1698–1767; київський митрополит у 1748–1757 рр.), обидва вихованці Києво-Могилянської академії, були представниками великої плеяди українських церковних діячів, які зробили визначний внесок у розбудову російської церкви та освіти. Примірник Р 1232, як вже зазначалося, походив із Загінецької бібліотеки Стажинських (нині с. Загінці Деражнянського р-ну Хмельницької обл., Україна), про що свідчить, насамперед, гербовий екслібрис, наклеєний на внутрішній стороні верхньої кришки оправи. Крім того, раніше книжка належала Антонію Бродовському, про що свідчать написи «Z Książ/Księgozbioru Antoniego Brodowskiego».

Одночасно з твором «Nowa miara starey wiary», в 1676 р., Лазар Баранович випустив у своїй друкарні невеликі збірки релігійно-філософських віршів «Księga śmierci» («Книга смерті»), «Księga rodzaju» («Книга роду»; не розглядається через брак примірників) і «Zodiak w Narodzeniu Pańskim» («Зодіак у народженні Божому»). Остання збірка – найменша за обсягом і не має самостійного титульного аркуша. У відомих примірниках, зазначених у каталозі Я. Запаска та Я. Ісаєвича, це видання переплетено разом із творами «Księga rodzaju» або «Księga śmierci», через що його іноді не виокремлюють як самостійний твір, а вважають частиною однієї з «Księg», найчастіше «Księgi śmierci» [20, с. 225–233; 26, с. 202]. «Zodiak» не має вихідних відомостей, але однакове оформлення цих трьох творів дає підставу припустити, що вони були видані одночасно. Загальний обсяг видання «Księga śmierci» – 50 аркушів, «Zodiak w Narodzeniu Pańskim» – 18 аркушів.

Бібліографічні описи видань:

Baranowicz, Łazarz. Księga smierci, albo Krzyż Chrystusow, na ktorey żywot nasz umarł ale śmierć samą życ nauczył. Przez Iaśnie w Bogu Prze-

oświeconego Iego Mości oycza Łazarza Baranowicza z Bożey łaski Archiepiskopa Czerñihowskiego, Nowogrodzkiego y wszytkiego Siewierza smiertelnego smiertelnym podana. – [W Nowogrodku Siewierskim] : Z Typographiey Archiepiskopskiey w Nowogrodku Siewierskim zostaiącey, 1676. – [50] k. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [4],A–L⁴,M². Фінгерпринт: m,em e.e, a.a, GoRO C 1676A. Бібліографія: [5, № 538; 26, с. 202; 32, с. 358].

Текст польською мовою, окремі назви віршів і цитати латинською і церковнослов'янською мовами. Художнє оформлення: титул у складеній рамці з виливних прикрас, текст у лінійних рамках, ініціал (арк. [2]), гравюрки: зображення хреста (арк. [2], [6] зв., [33] зв., [34], [37] зв., [38]), серця (арк. [34] зв.), Куп'ятицької ікони (арк. [43] зв.), кінцівки (з однієї дошки; арк. [47], [50] зв.), виливні прикраси (рамка, смужки, заставки, кінцівки, прикраси в колонтитулах). На сторінках аркушів [2–4] надруковано колонцифри 1–5, 5, далі пагінації немає; друк колонцифр низької якості.

[Baranowicz, Łazarz]. Zodiak w Narodzeniu Panskim. – [Nowogrodek Siewierski : Typographia Archiepiskopska, 1676]. – [18] k. ; 4°. – Сигнатури: A²,B–E⁴. Фінгерпринт: i.i, 0.0. o.o, OpPA C 1676Q. Бібліографія: [5, № 540; 32, с. 360].

Без титульного аркуша. Заголовок – перед початком тексту. Вихідні дані подаються за бібліографією. Текст польською, окремі вірші та фрази латинською мовою. Художнє оформлення: текст у лінійних рамках, ініціал (арк. [1]), гравюрка: зображення місяця (арк. [7]), кінцівки з виливних прикрас (арк. [11], [18] зв.), виливні прикраси в колонтитулах. У сигнатурах помічено помилку: E₂ позначено E₃.

У фонді ВСПВ зберігається по два примірники видань «Księga śmierci» та «Zodiak w Narodzeniu Pańskim», переплетені у два конволюти (шифри Р 1333(1–2), In 5139(1–2)). Оправа примірника In 5139 не збереглася, у творі «Zodiak» немає аркушів [16–17]. Примірник Р 1333 оправлений у картон, обклеєний чорним папером, корінець і кутики з темно-коричневої шкіри. На корінці – тиснення золотом (з помилками): «KSIEGA SMIEREI LAZARZA BARANOWIEZ 1676». Примірник містить гербовий екслібрис «Бібліотека графа Милорадовича» та шифр Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії. Зазначений екслібрис належав графу Григорію Олександровичу Милорадовичу (1839–1905) – військовому, історику, генеалогу, громадському діячу. Його бібліотека розташовувалася частково в родовому маєтку Любеч Чернігівської губернії (нині смт Любеч Ріпкінського р-ну Чернігівської обл., Україна), частково в Чернігові; на початку ХХ ст. вона налічувала близько 16 тисяч томів [6, с. 9–10, № 747].

Два останні видання творів Лазаря Барановича, наявні у фонді НБУВ, видані в Чернігові в 1680 р. Перше з них – це богословсько-полемічний твір христологічної тематики «Notiу ріeć ran Chrystusowych ріeć» («П'ять нот про п'ять ран Христових»). Загальний обсяг – 170 аркушів.

Бібліографічний опис видання:

Baranowicz, Łazarz. Notiy pięć ran Chrystusowych pięć. Wszyscy ktorzy droga idziecie uważaycie y upatruycie, ieżeli iest boleść, iako boleść moia. Thren: 1. v. 12. Dwie mądre Panny pod krzyżem stoią, o tych Notiy pięć concepta stroią. Nową mu boleść zadaie, kto do tych ran co przydaie. Przez Jaśnie w Bogu Przeoświeconego Jego Mści oyca Łazarza Baranowicza z Łaski Bożey prawosławneg[o] Archiepiskopa Czernihowskiego, Nowogrodzkiego y wszystkiego Siewierza, policzone. Y drogą idącym uważaniu y upatrowaniu podane. Uważaycie y upatruycie. – [Czernihów] : w Typographiey Monastera S. Troycy Ilińskiego Czernihowskiego, 1680. – [84], 355 [i. e. 256] s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [2],[!],[!!],[2],[.],[.],[.],[2],[ij],[iij],[2],[a]–[c]⁴,[γ],[γγ],[2],[,],[,];[.],[2],[.],[:],[,],[2],[*],[**],[2],A–Z⁴,Aa–Hh⁴ (літери: ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTU WXYZ). Фінгерпринт: а.а. і.і; е.а. NaVn 3 1680A. Бібліографія: [5, № 593; 8, № 3; 26, с. 202; 32, с. 359].

Основний текст прозовий із віршованими вставками, окремі цитати старослов'янською мовою, кириличним і латинським шрифтами. Художнє оформлення видання традиційне: титул у складеній рамці з виливних прикрас, текст у лінійних рамках, мідерит із зображенням ікони Чернігівської Іллінської Богородиці (арк. [32] зв.); мідерит із зображенням торжества християнства (арк. [35] зв.), гравюрки із зображеннями частин тіла людини (очі, вуха, серця, нога, рука) та корон (арк. [22]–[22] зв.), ініціали, кінцівка (с. 355), виливні прикраси (рамка, смужки, заставки, кінцівки, прикраси в колонтитулах). За бібліографією у виданні також є два мідерити більшого, ніж книжка, розміру із зображенням Розп'яття Ісуса Христа та алегоричним зображенням перемоги Московщини над татарами [7, с. 176; 19, с. 58].

У фонді ВСПВ зберігається два примірники видання «Notiy pięć» (шифри Р 1339, Р 1977), у ВІК виявлено один примірник (XIV 4/23). Усі вони неповні: в жодному примірнику немає двох великих мідеритів, у примірниках Р 1339 і XIV 4/23 у першому рахунку немає аркушів з гравюрами, у другому з них також бракує двох аркушів із останнього зошита; у примірнику Р 1977 немає останніх восьми аркушів. Титульний аркуш примірника Р 1977 має відмінності в наборі, порівняно з двома іншими: інакше розташовані заголовні літери в першому рядку, в десятому рядку слово «Ran» з великої літери, в рядку 12 слова «w Bogu» набрано разом, слово «Mości» – з літерою «o». Натомість звороти титульних аркушів усіх трьох примірників відрізняються між собою розташуванням літер і виливних прикрас. Інших відмінностей у наборі примірників не помічено.

У друкованій пагінації видання є значна кількість помилок, які суттєво впливають на загальну нумерацію. Формула пагінації: [84], 1–56, 58–97, 68, 99–129, 230–245, 245–254, 552, 256–269, 170, 172, 272–273, 175–176,

276, 186, 287, 279, 189–190, 282–283, 164, 185–192, 293–320, 323, 322–325, 325–326, 328–329, 329–330, 332–333, [334–335], 336–337, [338–339], 340, 340–344, 745, 346–348, 305, 349, 351–352, 354, 393, 355 с. Кустод на с. 129 не відповідає початку тексту на с. 230.

Примірники видання оправлені в картон, обклеєний синім «мармуровим» (Р 1339) та світло-коричневим (Р 1977) папером; корінці з коричневої шкіри. У примірнику XIV 4/23 збереглася лише верхня кришка оправы з ушкодженнями та втратами фрагментів, оправу виготовлено з картону, обклеєного світло-коричневим папером.

Примірник Р 1977 містить печатку Фундаментальної бібліотеки Київського університету св. Володимира та шифр колекції «Роки», а також чотири власницькі написи різного часу: «Iunio 11 anno D[omi]ni 1746 subscr[ib]sit Theodor(us) Tripolsky edi[ti]o ill[u]strissimi Lazari Baranowycz» (арк. [35] зв.), «Сия Книга есть Іоана Czemelewskiego» (с. 248–268), «Сия книга, сочиненія Архієпископа Черниговскаго Лазаря Барановича, подарена мне отъ Василя Григорьевича Г[осподи]на Михаловскаго, дяди моего, 1804. Года Сентября 3. дня. Андреянь Чепа.» (форзац), «Андреяна Чепы.» (тит. арк.). З названих осіб відомий Андріян Іванович Чепа (1760–1822) – український історіограф, археограф, фольклорист. Примірник XIV 4/23 походить із бібліотеки Києво-Печерської лаври, що засвідчують шифри на титульному аркуші та наліпках на корінці оправы. Він також містить власницькі написи «Ex libris Maximi Wasilkowskij», «Ex Libri Nikolaï Grzybow/wsky».

Друге видання 1680 р. – твір «W więniec Bożey Matki» («Квіти святих отців у вінець Божої Матері») популярної тематики поклоніння Богородиці. Зокрема, його перша частина складається з уривків із творів святих отців про Богородицю за алфавітом імен авторів. Загальний обсяг – 116 аркушів.

Бібліографічний опис видання:

Baranowicz, Łazarz. W więniec Bożey Matki, ss. oycow kwiatki. Nasświetszej Panny sertum, ex floribus ss: patrum decerptum. Y Ten ktory sobie sprzyia, aby zakwitło ciało Jego, z ziemi swey, obracaiąc się w ziemię, na więniec kwiatki przynośi. Jaśnie w Bogu Przeoświecony Je^o Mśc Oćiec Łazarz Baranowicz prawosławny archiepiskop czernihowski, nowogrodzki, y wszystkiego Siewierza. – [Czernihów] : Z Typographiey Archiepiskopskiey Czernichowskiey, 1680. – [8], 80, 142 [i. e. 144] s. : graw. ; 4°. – Сигнатури: [4], А–К⁴, А–Р⁴, Р–Т⁴. Фінгерпринт: ++++ 8.r: 8.0. boni 3 1680A. Бібліографія: [5, № 594; 8, № 4; 26, с. 202–203; 32, с. 360].

У фонді ВІК виявлено один неповний примірник видання «W więniec Bożey Matki» (шифр Соф.507), у якому немає аркушів [3–4] 1-го рахунку з присвятою гетьманові Іванові Самойловичу (?–1690). Через брак

потрібної сторінки першу групу фінгерпринта за правилами передано знаками +. Текст прозою та віршами з численними цитатами латинською та старослов'янською мовами. Художнє оформлення видання традиційне: титул у складеній рамці з виливних прикрас, текст у лінійних рамках, мідерит із зображенням Богоматері на хмарах і двох єпископів (арк. [2]), ініціал, кінцівки (с. 13, 80 2-го рахунку, с. 141/1, 142 3-го рахунку), виливні прикраси (рамка, смужки, заставки, кінцівка, прикраси в колонтитулах). На титулі орнаментальна смужка та слова «w Więńies» (початок назви) можливо є відтиском з кліше. У друкованій пагінації видання є помилки, які впливають на загальну нумерацію. Формула пагінації: [8], 1–57, 62–63, 60–61, 58–59, 64–80, 1–15, 61, 71, 18–24, 24–93, 96, 95–96, 67, 98–127, 118, 129–137, 1138(?), 140–141, 141–142 с. Загалом слід відмітити низьку якість друку колонцифр, багато з них погано читаються. Оправа виготовлена з картону, обтягнутого коричневою шкірою, прикрашеною тисненими орнаментальними рамками та смужками; в середнику – зображення Богонемовля із хрестом (розміри: висота 45 мм, ширина 37 мм); є залишки двох пар зав'язок. Примірник походить із бібліотеки Київського Софійського собору, на що вказують шифр та відповідна печатка. Напис під графірою зрізаний, тож його зміст невідомий.

Представлені в огляді примірники не вичерпують переліку всієї польськокомовної спадщини Лазаря Барановича. Чимало інших примірників цих і решти його творів зберігаються у книгосховищах українських і зарубіжних установ і очікують на своїх дослідників. Наприклад, вивчення інших примірників твору «Żywoty świętych» («Apollo chrześcijański») могло б розширити інформацію про варіативність даного видання, уточнити дані про його склад, що, можливо, дозволило б відповісти на питання про причини такої варіативності, порядок друку складових видання тощо. Крім того, подальше вивчення особливостей примірників видань творів чернігівського архієпископа могло б, виявити нові подробиці з його мало-дослідженої біографії.

Новгород-сіверські та чернігівські видання яскраво ілюструють неперервність традиції двох осередків друкарні Лазаря Барановича, а також ті проблеми, з якими стикнувся чернігівський архієпископ при створенні друкарського осередку, і які позначилися, насамперед, на якості друку книжок. Шкіряні оправи багатьох примірників новгород-сіверських і чернігівських видань, прикрашені скомпонованими у різних варіантах оригінальними елементами оздоблення – середниками, кутовими оздобами рамок, орнаментальними рамками та смужками тощо, – вірогідно, є автентичними, виготовленими в місці друку самих книжок. Вони розширюють фактографічний матеріал, зібраний у нашій статті про примірники видань

творів Іоанікія Галятовського [21], для вірогідного проведення окремого дослідження щодо місця їх походження та особливостей орнаментики.

Розглянуті примірники творів Лазаря Барановича були широко представлені у фондах бібліотек або власності ченців київських монастирів (Софійського, Пустинно-Микільського, Михайлівського Золотоверхого монастирів, Києво-Печерської лаври), а також бібліотек київських навчальних закладів – Києво-Могилянської, згодом Київської духовної академії, Київської духовної семінарії, Київського університету св. Володимира – або їхніх викладачів. Написи на їх примірниках свідчать про те, що вони перебували у власності відомих світських і духовних осіб, як наприклад: київського митрополита Самуїла Миславського, ігумена Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря Мелетія Дзика, архідіякона Київського Софійського монастиря, гравера, іконописця та поета Івана Мигури, викладача та гімнасіарха Києво-Могилянської академії Івана Самойловича, генерального бунчужного Леонтія Полуботка, архимандрита Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря Михайла Лежайського, архимандрита Гамаліївського Харлампіївського монастиря Софронія Михалевича, московського архієпископа Платона Малиновського, історика, генеалoga графа Г. О. Милорадовича, українського історіографа, археографа, фольклориста А. І. Чепи та ін. Полемічно-публіцистичні твори та збірки поезій Лазаря Барановича були наявні в бібліотеках як українських монастирів, навчальних закладів, так і книгозбірнях поза межами українських територій (Могильов, Несвіж, Дрогичин, Москва). Оформлення оправ і провенієнції примірників, численні маргіналії засвідчують, що твори Лазаря Барановича користувалися популярністю серед як одновірців автора, так і ідеологічних супротивників-католиків, не втрачали своєї актуальності та читалися упродовж наступних століть.

Додаток

1ma [=prima] Ora(ti)o Patri admodu(m) R(everen)do Cypriano Dzunkowski Schol.(astico) Sy(n)taxe 1710 mense octobris (die) 2da. [=secunda]

Szczęśliwy Athen Magus, stał za pogan Świętym

Супрян Episkopu(s), [:zył:] napotym scientym.

Zawiare X(ry)stusową; że nauczał ludzi,

Ludziom wieszczal y Doktor, iako siatką ludził.

Swą mądrością do Boga; a ten iest twoy Patron,

z Athen Krwią swą zapłynoł, aż do niebios na Thron.

Przyczyniasię za ciebie, Kliensa swojego,

Magistra Syntaxeos, Kolegiu(m) tego,

Życ tu długo, y w niebie, Koronę gotuię
 gratulabund(us) zycząc, smiele avguruie.
 2da [=secunda]
 3tiaе [=tertiaе] classis żeś iest, Professor zawzięty.
 Szczęścia Cyprianowi, awguruieś Święty,
 2dent [=secudent] Superi t[i]ty(?), że Cyprianowi
 Cypriana modła wiem, szczęście te odnowi,
 Wieszczał Magus ten magn(us), bo błogosławiony
 zgadnoł za X(rys)tuse(m) isć, w niebieskie Thryony
 Y tobie szczęście zgadnie, Kliente[n]jes iego,
 S[ęqu]eris vestigiois, cięszsię z Szczęściatego
 Ia 2do [=secundo] powtarzał, twoie szczęście mile,
 Szczęśliwyś Cyprianie, w twych imienin chwile
 Po długim życiu Bog, z Patrone(m) cię zmiesci
 w Gabinecie niebieskim, przyimi moje wiesci.

Список використаних джерел

1. Баранович Л. Письма преосвященного Лазаря Барановича с примечаниями / Л. Баранович. – Чернигов : в типографии Ильинского монастыря, 1865. – 256, VII с.
2. Барвінок В. І. Загальний огляд стародруків київських бібліотек / В. І. Барвінок // *Бібліолог. вісти.* – 1924. – № 1–3. – С. 132–149.
3. Від укладачів // Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського / уклад. : Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за участю Т. М. Росовецької. – Київ, 2008. – 232 с.
4. Выгодованец Н. И. Лазарь Баранович – украинский писатель второй половины XVII в. / Н. И. Выгодованец. – Львов, 1971. – 24 с.
5. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва : каталог стародруків, виданих на Україні : у 2-х т., 3-х кн. / Я. П. Запаско, Я. Д. Ісаєвич. – Львів : Вища школа. Вид-во при Львів. ун-ті, 1981–1984. – Кн. 1 (1574–1700). – 136 с.
6. Иваск У. Г. Частные библиотеки в России / У. Г. Иваск. – СПб., 1912. – Ч. 2. – 80 с.
7. Каменева Т. Н. Орнаментика и иллюстрации черниговских изданий XVII–XVIII веков / Т. Н. Каменева // *Книга: исследования и материалы.* – Москва : Книга, 1974. – Сб. 29. – С. 171–181.
8. Каменева Т. Н. Черниговская типография, ее деятельность и издания / Т. Н. Каменева // *Тр. Гос. б-ки СССР им. В. И. Ленина.* – М., 1959. – Т. 3. – С. 224–384.
9. Карманов Ю. О., Новик Т. Г., Солобай П. В. Некрополь Спасо-Преображенского монастыря в Новгороде-Сиверському / Ю. О. Карманов, Т. Г. Новик, П. В. Солобай // *Сіверщина в історії України.* – Київ, 2011. – Вип. 4. – С. 56–60.
10. Киево-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст. : енцикл. вид. / наук. ред., упоряд. З. І. Хижняк. – Київ : КМ Академія, 2001. – 736 с.

11. Лазаренко О. М. Особливості функціонування польської мови в Україні у XVII столітті (на матеріалі творів Лазаря Барановича) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. М. Лазаренко ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України. – Київ, 2005. – 20 с.
12. Лимар Е. М. Проблема людини у філософії Лазаря Барановича : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Е. М. Лимар ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1998. – 16 с.
13. [Максимович М.]. Случайная библиография (Księga śmierci albo krzyż Chrystusow. Przez Łazarza Baranowicza, archiepiskopa Czernihowskiego. Новгород-Северский. 1676. 4^omin. 66 лист.) / М. М. // Киев. старина. – 1891. – Т. 33. – Январь. – С. 202–206.
14. Маслов С. І. Каталог ювілейної виставки українського друкарства / склав проф. С. І. Маслов. – Київ, 1925. – 50 с.
15. Маслов С. І. Рамка на титульному аркуші «Трубь словесь проповѣдныхъ» Лазаря Барановича. К. 1674 // Маслов С. І. Етюди з історії стародруків, I–VIII. – Київ, 1925. – С. 20–33.
16. Маслов С. І. «Żywoty świętych» Лазаря Барановича. К. 1670 // Маслов С. І. Етюди з історії стародруків, I–VIII. – Київ, 1925. – С. 11–19.
17. Матушек О. Ю. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсі українського Бароко : автореф. дис. ... д-ра філол. наук / О. Ю. Матушек ; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Київ, 2014. – 40 с.
18. Ножников Н. Стояла церковь над Днепром [Електронний ресурс] // Вестник Могилева, 19.03.2010. – Режим доступу : <http://www.vestnik-mogileva.info/content/stati/stojala-cerkov-nad-dneprom>.
19. Перетц В. Н. «Filar wiary», вновь найденное сочинение Лазаря Барановича / В. Н. Перетц // Киев. старина. – 1898. – Т. 61. – Июль–август. – С. 50–74.
20. Перетц В. Н. «Księga śmierci» архиеп. Лазаря Барановича / В. Н. Перетц // Киев. старина. – 1898. – Т. LXII. – Сентябрь. – С. 225–233.
21. Рудакова Ю. К. Латиношрифтні видання творів Іоанікія Галятівського у фондї НБУВ: історико-книгознавче дослідження примірників / Ю. К. Рудакова // Рукоп. та книжкова спадщина України. – Київ, 2015. – Вип. 19. – С. 158–181.
22. Свенціцький І. Початки книгопечатання на землях України: в пам'ять 350-ліття першої друкованої книжки на Україні у Львові 1573–4 р. із 560 зразками друку і прикрас давньої книги України / І. Свенціцький. – Жовква : в печатні монастиря чина св. Василя Вел., 1924. – XXIV, 88 с., [152] арк. іл.
23. Сумцов Н. Ф. К истории южнорусской литературы XVII столетия. Вып. 1. Лазарь Баранович / Н. Ф. Сумцов. – Харьков, 1884. – 183 с.
24. Титов Ф. Типография Киево-Печерской Лавры : исторический очерк (1606–1616–1916 г.г.). Т. 1. Приложения / Ф. Титов. – Киев : Тип. Киево-Печер. Успен. Лавры, 1918. – 18, [546] с.
25. Украинские книги кирилловской печати XVI–XVIII вв. : каталог изданий, хранящихся в Государственной библиотеке СССР имени В. И. Ленина. Вып. 2. Т. 1 : Киевские издания 2-й половины XVII в. – Москва, 1981. – 322 с. : ил.
26. Українські письменники : біо-бібліографічний словник : у 5 т. / уклад Л. Є. Махновець. – Київ : Держ. вид-во художньої літ-ри, 1960. – Т. 1. – 980 с.

27. Чорна Л. С. Проблема оновлення українського суспільства у філософії Лазаря Барановича : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Л. С. Чорна ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 18 с.

28. Чухно В. Історія Гамаліївського Харлампієва монастиря / В. Чухно // Сіверянський літопис. – 2011. – № 3. – С. 46–59.

29. Шамрай М. А. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15–17 ст. з фонду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / М. А. Шамрай. – Київ, 2005. – 333 с.

30. Шамрай М. А. Невідомі записи Лазаря Барановича / М. А. Шамрай // Бібліотечний вісник. – Київ, 2001. – № 3. – С. 29–32.

31. Шевченко В. І. Філософська зоря Лазаря Барановича / В. І. Шевченко. – Київ : Укр. Центр духовної культури, 2001. – 231 с.

32. Estreicher K. Bibliografia Polska. – Kraków : Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1899. – Т. 12. – 532 s., XII k.

33. Mironowicz A. Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej. – Białystok, 2003. – S. 214 : il.

References

1. Baranovich, L. (1865). *Pisma preosviashchennogo Lazaria Baranovicha s primechaniiami* [Letters of Archbishop Lazar Baranovich with notes]. Chernihiv: Tipografiaia Piinskogo monastyrja. [In Russian].

2. Barvinok, V. I. (1924). Zahalnyi ohliad starodrukiv kyivskykh bibliotek [General review of old printed books of Kyiv libraries]. In *Bibliolohichni visty* [Bibliological news], Nos. 1–3, pp. 132–149. [In Ukrainian].

3. Bondar, N. P., Kyselov, R. Ye., Rosovetska, T. M. (Comps.). (2008). Vid ukladachiv [From the compilers]. In *Kyrylychni starodruky 15–17 st. u Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: kataloh* [Cyrillic old printed books of the 15–17th centuries in V. Vernadsky National Library of Ukraine: catalog]. Kyiv. [In Ukrainian]

4. Vygodovanec, N. I. (1971). *Lazar Baranovich – ukrainskii pisatel vtoroi poloviny XVII v.* [Lazar Baranovich as a Ukrainian writer of the 2nd half of the 17th century]. Lviv. [In Russian].

5. Zapasko, Ya. P., Isaievych, Ya. D. (1981–1984). *Pamiatky knyzhkovoho mystetstva: kataloh starodrukiv, vydanykh na Ukraini* [Monuments of book art: catalog of old printed books issued in Ukraine]: *Book 1. 1574–1700*. Lviv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].

6. Ivask, U. G. (1912). *Chastnye biblioteki v Rossii* [Private libraries in Russia] (Pt. 2). Saint Petersburg. [In Russian].

7. Kameneva, T. N. (1974). Ornamentika i illiustratsii chernigovskikh izdaniy XVII–XVIII vekov [Twiddle and illustrations of Chernihiv editions of the 17–18th centuries]. In *Kniga: issledovaniia i materialy* [Book: research and materials], Vol. 29, pp. 171–181. Moscow: Kniga. [In Russian].

8. Kameneva, T. N. (1959). Chernigovskaia tipografia, ee deiatelnost i izdaniia [Chernihiv typography, its activities and editions]. In *Trudy Gosudarstvennoi biblioteki*

SSSR imeni V. I. Lenina [Transactions of V. Lenin State library of the USSR] (Vol. 3, pp. 224–384). Moscow: Gosizdat. [In Russian].

9. Karmanov, Yu. O., Novyk, T. H., Solobai, P. V. (2011). Nekropol Spaso-Preobrazhenskoho monastyria v Novhorodi-Siverskomu [A necropolis of Holy Transfiguration Monastery in Novhorod-Siverskyi]. In *Siversshchyna v istorii Ukrainy* [Sivershchyna in the history of Ukraine], Is. 4, pp. 56–60. Kyiv. [In Ukrainian].

10. Khyzhniak, Z. I. (Comp.). (2001). *Kyievo-Mohylianska akademiia v imenakh, XVII–XVIII st.: entsyklopedychnye vydannia* [Kyiv-Mohyla Academy in names, 17–18th centuries: encyclopedic edition]. Kyiv: KM Akademiia. [In Ukrainian].

11. Lazarenko, O. M. (2005). *Osoblyvosti funktsionuvannia polskoi movy v Ukraini u XVII stolitti (na materialy tvoriv Lazaria Baranovycha)* [Specifics of Polish language functioning in Ukraine in the 17th century (based on the works of Lazar Baranovych)] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].

12. Lyamar, E. M. (1998). *Problema liudyny u filosofii Lazaria Baranovycha* [Problem of a person in Lazar Baranovych philosophy] (Extended abstract of PhD dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].

13. [Maksimovich, M.]. (1891). Sluchainaia bibliografiia (Księga smierci albo krzyż Chrystusow. Przez Łazarza Baranowicza, archiepiskopa Czernihowskiego. Novgorod-Severskij. 1676. 4°min. 66 list.) [Random bibliography (Księga smierci albo krzyż Chrystusow. Przez Łazarza Baranowicza, archiepiskopa Czernihowskiego. Novgorod-Severskij. 1676. 4°min. 66 leafs)]. In *Kievskaiia starina* [Kyiv antiquity], Vol. 33. January, pp. 202–206. Kyiv. [In Russian].

14. Maslov, S. I. (1925). *Katalog iuvyleinoi vystavky ukrainskoho drukarstva* [Catalog of an anniversary exhibition of Ukrainian printing industry]. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy. [In Ukrainian].

15. Maslov, S. I. (1925). Ramka na tytulnomu arkushi “Trub sloves propovednykh” Lazaria Baranovycha. K. 1674 [Frame on the title page of “Trub sloves propovednykh” of Lazar Baranovych. K. 1674]. In Maslov, S. I. *Etiudy z istorii starodrukiv* [Essays of the history of old printed books], (1–8, pp. 20–33). Kyiv. [In Ukrainian].

16. Maslov, S. I. (1925). “Żywoty świętych” Lazaria Baranovycha. K. 1670 [“Żywoty świętych” of Lazar Baranovych. K. 1670]. In Maslov, S. I. *Etiudy z istorii starodrukiv* [Essays of the history of old printed books] (1–8, pp. 11–19). Kyiv. [In Ukrainian].

17. Matushek, O. Yu. (2014). *Propovidi Lazaria Baranovycha v dyskursi ukrainskoho Baroko* [Sermons of Lazar Baranovych in a discourse of the Ukrainian Baroque] (Extended abstract of Doctoral dissertation). Kyiv. [In Ukrainian].

18. Nozhnikov, N. (2010). Stoiala tserkov nad Dneprom [There was a church above Dnieper]. In *Vestnik Mogileva* [The Bulletin of Mogilev]. Retrieved from <http://www.vestnik-mogileva.info/content/stati/stojala-cerkov-nad-dneprom>. [In Russian].

19. Perettc, V. N. (1898). “Filar wiary”, vnov naidennoe sochinenie Lazaria Baranovicha [“Filar wiary” as a newly found composition of Lazar Baranovych]. In *Kievskaiia starina* [Kyiv antiquity], Vol. 61. July–August, pp. 50–74. Kyiv. [In Russian].

20. Perettc, V. N. (1898). “Księga śmierci” arkhiep. Lazaria Baranovicha [“Księga śmierci” of Archbishop Lazar Baranovych]. In *Kievskaiia starina* [Kyiv antiquity], Vol. 62. September, pp. 225–233. Kyiv. [In Russian].

21. Rudakova, Yu. K. (2015). Latynoshryftni vydannia tvoriv Ioanykiia Haliatovskoho u fondi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: istoryko-knyhознаvche doslidzhennia prymirnykiv [Editions of the works of Ioannikii Galiatovsky in Latin script in the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine: historical and bibliographical study of the exemplars]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and book heritage of Ukraine], Is. 19, pp. 158–181. Kyiv. [In Ukrainian].

22. Svientsitskyi, I. (1924). *Pochatky knyhopechatania na zemliakh Ukrainy: v pamiat 350-litia pershoi drukovanoi knyzhky na Ukraini u Lvovi 1573–4 r. iz 560 zrazkamy druku i prykras davnoi knyhy Ukrainy* [The beginnings of publishing on the lands of Ukraine: in memory of the 350 anniversary of the first printed book in Ukraine in Lviv in 1573–4 with 560 samples of printing and decoration of the old book of Ukraine]. Zhovkva: Pechatnia monastyria chyna sv. Vasyliia Velykoho. [In Ukrainian].

23. Sumtsov, N. F. (1884). *K istorii iuzhnorusskoi literatury XVII stoletia* [On the history of the 17th century South Russian literature]: Is. 1. *Lazar Baranovych*. Kharkiv. [In Russian].

24. Titov, F. (1918). *Tipografia Kievo-Pecherskoi Lavry: istoricheskii ocherk (1606–1616–1916 gg.)* [Typography of Kyiv-Pechersk Lavra: historical essay (1606–1616–1916)]: Vol. 1. *Prilozheniia* [Applications]. Kyiv: Tipografia Kievo-Pecherskoi Uspenskoii Lavry. [In Russian].

25. Guseva, A. A., et al. (Comps.). (1981). *Ukrainskie knigi kirillovskoi pechati XVI–XVIII vv.: katalog izdani, khraniashchikhsia v Gosudarstvennoi biblioteke SSSR imeni V. I. Lenina* [Ukrainian Cyrillic books of the 16–18th centuries: catalog of the editions deposited in V. Lenin State Library of the USSR]: Is. 2, Vol. 1. *Kievskie izdaniia 2-i poloviny XVII v.* [Kyiv editions of the 2nd half of the 17th century]. Moscow: Gosudarstvennaia biblioteka SSSR im. V. I. Lenina. [In Russian].

26. Biletskyi, O. I. (Ed.-in-Chief). (1960). *Ukrainski pysmennyky: bio-bibliografichni slovnyk* [Ukrainian writers: bio-bibliographic dictionary] (Vol. 1, L. Ye. Makhnovets, Comp.). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo khudozhnoi literatury. [In Ukrainian].

27. Chorna, L. S. (2001). *Problema onovlennia ukrainskoho suspilstva u filosofii Lazaria Baranovycha* [A problem of the Ukrainian society renewal in Lazar Baranovych's philosophy] (Extended abstract of PhD dissertation). Dnipropetrovsk. [In Ukrainian].

28. Chukhno, V. (2011). Istoriiia Hamaliivskoho Kharlampiieva monastyria [History of Charalambos monastery in Hamaliivkaa]. In *Siverianskyi litopys* [Siversk chronicle], No. 3, pp. 46–59. [In Ukrainian].

29. Shamrai, M. A. (2005). *Marhinalii v starodrukakh kyrylychnoho shryftu 15–17 st. z fondu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [Marginal notes in Cyrillic old printed books of the 15–17th centuries from the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].

30. Shamrai, M. A. (2001). Nevidomi zapysy Lazaria Baranovycha [Unknown records of Lazar Baranovych]. In *Bibliotechnyi visnyk* [Library messenger], No. 3, pp. 29–32. Kyiv. [In Ukrainian].

31. Shevchenko, V. I. (2001). *Filosofska zoria Lazaria Baranovycha* [Philosophical dawn of Lazar Baranovych]. Kyiv: Ukrainskyi Tsentr dukhovnoi kultury. [In Ukrainian].

32. Estreicher, K. (1899). *Bibliografia Polska* (Vol. 12). Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego. [In Polish].

33. Mironowicz, A. (2003). *Bractwa cerkiewne w Rzeczypospolitej* (s. 214). Białystok. [In Polish].

Yu. Rudakova

The copies of the editions of Lazar Baranovych works in Latin script in the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine.

The article reviews 44 copies of seven editions of the works of Chernihiv Archbishop Lazar Baranovych from the fond of V. Vernadsky National Library of Ukraine, which were published in Polish. Lazar Baranovych is one of the most prominent representatives of Ukrainian literature of Baroque period. The analyzed books are mostly collections of poems on different topics, as well as the anti-Catholic polemic treatises printed in Kyiv Pechersk Lavra's typography and in Lazar Baranovych's own typography in Novhorod-Siverskyi and Chernihiv. The editions' bibliographic descriptions given in the article include complete titles of the works, signatures, fingerprints and bibliography. Decorative design, pagination specifics, imperfections, bindings and provenances of the books are analyzed. Indicated is a wide distribution of Lazar Baranovych's works in the libraries of monasteries, educational institutions, famous secular and clerical people, which is proved by the presence of gift inscriptions and stamps of their former owners on the copies.

Key words: Ukrainian old printed books in Latin script, polemic literature, Lazar Baranovych, Ukrainian poetry, decorative design of edition, binding, provenances.

Ю. К. Рудакова

Экземпляры латиношрифтных изданий произведений Лазаря Барановича в фонде Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского.

В статье рассматриваются 44 экземпляра из фонда Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского семи изданий польскоязычных произведений одного из наиболее ярких представителей украинской литературы эпохи барокко черниговского архиепископа Лазаря Барановича. В основном это сборники стихотворений на разнообразные темы, а также полемические трактаты антикатолической направленности, напечатанные в типографии Киево-Печерской лавры и собственной типографии Лазаря Барановича в Новгороде-Северском и Чернигове. Приводятся библиографические описания изданий с полным названием каждого произведения, сигнатурами, фингерпринтом, библиографией. Анализируется художественное оформление, особенности пагинации изданий, дефектность, переплеты и провениенции экземпляров. Отмечается широкое распространение произведений Лазаря Барановича в библиотеках украинских монастырей, учебных заведений, известных светских и духовных лиц, о чем свидетельствуют надписи и печати в анализированных экземплярах.

Ключевые слова: украинские старопечатные книги латинским шрифтом, полемическая литература, Лазарь Баранович, украинская поэзия, художественное оформление издания, переплет, провениенции.